
Ronde 5

Hugo van den Ende (a) & Boukje Bruins (b)
(a) Leesvlucht / Redactieraad rijke teksten 6-10 jaar
(b) Hogeschool KPZ / Redactieraad rijke teksten 10-14 jaar
Contact: hugo@leesvlucht.nl
B.Bruins@kpz.nl

Rijke teksten, blije lezers

1. Inleiding

“Op papier is lezen leuk”. Met dit inzicht sloot filosoof Coen Simon in april 2024 zijn lezing af tijdens ‘Lezen Centraal’ van Stichting Lezen. Een ingekorte versie van zijn verhaal stond het weekend erna op twee pagina’s in de *NRC*.

Strikt genomen zijn we in dit digitale tijdperk meer dan ooit gaan lezen: appjes, mailtjes, chats, nieuwtjes, *push*berichten – de smartphone heeft een veelheid aan teksten binnen handbereik gebracht. Het gaat om diverse berichten die onze aandacht vragen of een reactie verwachten binnen afzienbare tijd. Er wordt voortdurend een appel gedaan op onze leesbereidheid, wat heeft geleid tot versnipperde aandacht bij het lezen. Simon bepleit dan ook een herwaardering van het lezen van wat langere (gedrukte)

teksten, omdat we als gemeenschap het vermogen om ons te concentreren op samenhangende, complexere boodschappen aan het verliezen zijn. In zijn lezing stipt hij nog een ander belangrijk aandachtspunt aan. Om niet-lezers het plezier van lezen te laten ervaren, moeten we ons eerst afvragen of mensen die niet genieten van het lezen eigenlijk wel echt lezen als ze lezen. Op papier is lezen leuk. De uitdaging voor het leesonderwijs is om dit niet alleen te onderschrijven, maar ook te laten ervaren.

In deze tekst zullen we allereerst stilstaan bij de actieve leeshouding die een inspirerende tekst van de lezer verlangt, en de beloning die deze inspanning oplevert. We belichten hoe auteurs hun lezers kunnen stimuleren om goed te lezen, en hoe leraren het leesproces kunnen bevorderen en ondersteunen. Ten slotte verwoorden we hoe lezers goed toegerust zijn om een uitdagende verhalend-informatieve tekst zelfstandig te kunnen begrijpen.

2. Rijke teksten vragen om actieve hersens

Als mens zijn we in staat om tijdens andere activiteiten de *socials* op onze telefoon door te nemen en te reageren, maar van de wet mogen we niet appen tijdens het autorijden of fietsen. Het lezen van een boek achter het stuur heeft nooit iemand overwogen, laat staan dat er specifiek een wet voor is geschreven. Kennelijk is er een verschil in het lezen van de telefoon of het lezen van een verhaal. Onze hersens kunnen multitasken, maar een boek vraagt onverdeelde aandacht.

Onze hersens zijn zo geprogrammeerd dat ze de wereld willen doorzien, ook als het een papieren wereld is. Dat vereist van de lezer dat die actief en aandachtig de tekst tot zich neemt om zo de hersens in staat te stellen een samenhangend en betekenisvol beeld van de opgeroepen werkelijkheid te vormen (Kintsch 1998; Houtveen 2019). Er is als het ware sprake van een impliciete afspraak tussen tekst en lezer: wil je de tekst kunnen waarderen, dan is daar meer voor nodig dan oppervlakkig lezen. In het (h)erkennen van deze voorwaarde schuilt het verschil tussen functioneel lezen en waardierend lezen: de actieve lezer is aan zet.

De auteur kan de verbeeldingskracht van de lezer stimuleren door beeldend te schrijven en de nieuwsgierigheid prikkelen door een avontuurlijk, grappig, spannend of bijzonder verhaal te bieden. Daarbij is het belangrijk om in te blijven zien dat het eigenaarschap van het (echte) lezen bij de lezer zelf ligt, en niet bij een helpende volwassene. Dat roept de vraag op of niet-lezers gemotiveerd en geactiveerd worden door (zonder meer) herhaald aanbieden van verschillende teksten.

Wat als de lezer geen beloning voelt voor de geleverde inspanning? Wat als de lezer nog nooit in een verhaalwerkelijkheid geleefd heeft die hij als prettig heeft ervaren? Op de *socials* word je gezien en ontvang je *likes*, terwijl het lezen van een boek een privéaange-

legenheid is en het lezen je niks zichtbaars oplevert. Dit inzicht biedt aanknopingspunten om de niet-lezer het echte lezen te laten ontdekken. Het lezen mag een individuele daad zijn, maar door het bespreken van wat je gelezen hebt, krijgt de papieren wereld een plek in de realiteit. Zo krijgt de lezer een kans om te checken in hoeverre hij een coherent en consistent beeld in zijn hersens heeft gevormd. Een niet-lezer kan merken hoe een tekst beroep doet op verbeeldingskracht.

Zo kan het interessant zijn om samen te bespreken wat je voor je ziet als zeerot Arie op het dek zwemles geeft aan kleine Kaat:

“Zwemmen is niet veel meer dan net genoeg bewegen om je hoofd boven het water te houden (...). Je doet een aantal bewegingen achter elkaar, steeds weer (...). Je begint met de zwaardvis, je strekt je armen in de richting waar je naartoe wilt. Dan doe je de kikker, om vooruit te komen. Daarna zweef je als een rog door het water, om vervolgens af te sluiten als een paling die recht door het water schiet (...): zwaardvis, kikker, rog en paling; zwaardvis, kikker, rog en paling...” (Koper 2023: 14).

3. Diep lezen aan de hand van verhalend-informatieve teksten

Wanneer een lezer in staat is om, door actief en aandachtig te lezen, in gedachten een beeld te vormen van verhalende teksten, dan kan zelfstandig een innerlijk correct beeld vormen bij meer zakelijk geschreven informatieve teksten nog wel een uitdaging zijn. Als je zelf gezocht hebt naar extra informatie over een onderwerp, dan helpt intrinsieke motivatie bij het actief en aandachtig lezen. Voor veel mensen geldt dat informatieve teksten nadrukkelijk eisen aan hun doorzettingsvermogen stellen.

In verhalend-informatieve teksten zit de informatie verpakt in een verhalende vorm om zo de nieuwsgierigheid en belangstelling van de lezer vast te houden. Zo'n verhalend-informatief boek motiveert een lezer met verbeeldingskracht om door te lezen en op die manier de feiten te weten te komen. Zo heeft Annet Huizing in haar bekroonde *De zweetvoetenman* (2017) gekozen voor een heel effectieve verhalende-informatieve vorm. Daders en slachtoffers, advocaten en rechters komen tot leven. Gerechtelijke uitspraken worden helder en beeldend uitgelegd zonder een te groot beroep te moeten doen op het doorzettingsvermogen van de lezer. Het grote voordeel van deze opzet is dat lezers ook losse hoofdstukken of zelfs losse fragmenten kunnen lezen, zonder de draad van het verhaal kwijt te raken.

Het is goed om te benadrukken dat verhalend-informatieve boeken allereerst informatieve boeken zijn: het verhaal dient de informatieoverdracht.

Een schrijver kan ook een realistisch verhaal willen vertellen. De lezer wordt dan ondergedompeld in een verhaalwerkelijkheid, waarvan bekend is dat feiten uit het verhaal kloppen met wat echt gebeurd is. Wanneer een auteur kiest voor een avontuurlijk ver-

haal dat op waarachtige feiten gestoeld is, dan stimuleert dat de lezer om door te lezen en alle feiten tot zich te nemen, met als voordeel dat de feiten ook al in een coherent beeld aangeboden worden. Wanneer de auteur achterin het boek een feitelijke toelichting op het verhaal geeft en de gebruikte bronnen prijsgeeft, dan is het verder aan de lezer om nog preciezer uit te zoeken hoe het zit. Een mooi voorbeeld is *Het Pungelhuis* (2020) van Annet Huizing. Dat is in de eerste plaats een vlot geschreven avontuur, maar daarnaast krijg je inzicht in de vroegere Brabantse botersmokkal, met achterin verwijzingen naar krantenknipsels, een uitzending van het tv-programma 'Andere Tijden' en een museumtip.

Bij alle informatieve teksten gaat de eigen achtergrondkennis van de lezer een belangrijke rol spelen bij het proberen begrijpen van wat er in de tekst staat. Zoals gesteld, kan bestaande achtergrondkennis van tevoren al een motiverende rol spelen voor het daadwerkelijke lezen van start gaat. Ook kan de aanwezige achtergrondkennis helpen om de inhoud van de tekst te begrijpen en om een juist beeld van het gelezene vast te houden.

Het is goed om te beseffen dat 'begrijpend lezen' een emancipatorische opdracht in zich draagt. Met elke gelezen informatieve tekst die de lezer op de juiste wijze begrepen en onthouden heeft, scherpt hij zijn achtergrondkennis aan en verbreedt/verdiept hij zijn kennis, waardoor hij in staat gesteld wordt om nieuwe kennis steeds beter in de bestaande kennis te laten nestelen.

In plaats van lessen 'begrijpend lezen' is het goed om tot een andere benadering te komen, waarbij niet de leraar of de methode, maar het diep lezen van rijke teksten in het centrum van de aandacht staat. Rijke teksten dienen, naast andere goede bronnen, het hart van ons onderwijs te vormen. Zij dienen lezers uit te nodigen om zelf meer te gaan sturen op diep begrip, zodat het begrip van basaal naar diepgaand gaat verschuiven.

Begrijpend lezen:

het construeren van een samenhangende, betekenisvolle mentale representatie van de informatie in de tekst. Begrip varieert op een schaal van *basaal* tot *diepgaand*.

(Van den Broeck e.a. 2021).

Referenties

Houtveen, A., R. van Steensel & S. de la Rie (2019). 'De vele kanten van leesbegrip. Literatuurstudie naar onderwijs in begrijpend lezen in opdracht van het Nationaal Regieorgaan Onderwijsonderzoek en de Inspectie van het Onderwijs'. Online

- raadpleegbaar op: <https://www.nro.nl/sites/nro/files/migrate/de-vele-kanten-van-leesbegrip.pdf>.
- Huizing, A. (2017). *De zweetvoetenman*. Rotterdam: Lemniscaat.
- Huizing, A. (2020). *Het Pungelhuis*. Rotterdam: Lemniscaat.
- Kintsch, W. (1998) *Comprehension: A paradigm for cognition*. New York: Cambridge University Press.
- Koper, P. (2023). *Water is voor vissen*. Amsterdam: Querido.
- Simon, C. (2024). “Niet-begrijpend lezen, dáárvan ga je lezen”. In: *NRC Handelsblad*. Online raadpleegbaar op: <https://www.nrc.nl/nieuws/2024/04/19/niet-begrijpend-lezen-daarvan-ga-je-lezen-a4196548>.
- Simon, C. (2024). “Op papier is lezen leuk”. In: *Stichting Lezen leescast*. Online raadpleegbaar op: <https://www.lezen.nl/publicatie/de-leescast-06-coen-simon-lezing-op-papier-is-lezen-leuk>.
- Van den Broek, P., A. Helder, C.A. Espin & M. van der Liende (2021). ‘Sturen op Begrip: Effectief Leesonderwijs in Nederland. Rapportage aan de Vaste 2e Kamer Commissie voor Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen’. Leiden: Universiteit Leiden.
-